

Renegater i 1940

100299

Øystein Sørensen's bok: *Fra Marx til Quisling* har jeg ikke lest. Derimot endel utdrag i forskjellige aviser, hvor en fire-fem kjente menn fra førkrigstid omtales og beskrives som overløpere, eller *renegater*, fordi disse hadde en tilkjennegitt politisk oppfatning på venstre-siden, før de etter okkupasjonen sluttet seg til Nasjonal Samling.

Det er vel nokså mange av Nasjonal Samlings medlemmer, etter okkupasjonen, som kan få betegnelsen renegater, eller ennå mer nedsettende i manges ører: *overløpere*. Ja, var de overløpere idet hele tatt? Situasjonen var jo slik, at nasjonen etter hvert kom i oppløsningsituasjonen, de som med list og lempe kunne utrette noe vis a vis okkupanten, f.eks. Høyesteretts medlemmer, de forlot sine embeter, og dertil mange embetsmenn som i sine stillinger kunne mildne på okkupantens krav utfra kjennskap til de bestående forvaltnings-systemer, okkupasjonsretten og konvensjonene.

Jeg for min del kjenner hundrevis av tenkende, og meget fedrelandssinnede kvinner og menn, som meget motvillig *skiftet parti*. Okkupasjonsmakten hadde fastslått hvilke alternativer man hadde i så måte, etter at Administrasjonsrådet, riksrådsforhandlinger og kommissarierstyret hadde gått i stå. Man fikk valget: *komplett tysk forvaltning i detalj, eller en ordning med Nasjonal Samling som ansvarlig overfor okkupasjonsmakten*.

Det var slik vi utover bygdene, vi på grasrota, fikk vite hva som var på gang. Det var hederlige folk, gjerne kjente lokalpolitikerne som bar fram budskapet. Disse kunne gjerne ha en partitilhørighet over hele spekteret, ja sånn omtrent. Kommunistene visste man aldri hvor man hadde, skjønt i første (inntil juni 1941) «visste de vel ei hvorhen». Det var hos dem hvor forsvarsviljen var sterk, og som kjente okkupasjonsfordredelsen sterkest, at en vilje til *nasjonal samling* var sterkest. De aller færreste tenkte på Nasjonal Samlings program og politiske budskap i *fredstid*! Det sto om å ivareta landets samlede interesser vis a vis okkupanten så langt og så godt det lot seg gjøre. Det er uohørt å si at folk flest sluttet seg til Nasjonal Samling fordi de plutselig hadde «skiftet» et partipolitisk syn, eller ennå verre: over natten blitt tyskvennlige!! For mange var det tvert om! Det lå dypere årsaker bak, og disse var, ja endog ble etter hvert mange. Det kom jo klart for en dag at det storting som satt sammen, med flertall fra Arbeiderpartiet, hadde «innsatt og kronet seg selv» (som Napoleon!) med *ett ekstra virkeår* på stortinget. *Det sittende storting i 1940 var ikke lovlig folkevalgt*

engang... Når dette storting var så evneløst, og vi hadde en regjering som ikke mestret situasjonen hverken 9. april, tiden forut eller etter, ble det utover høsten 1940, og inn i 1941-42 mye «forbannet» folk både innen og utenfor Nasjonal Samling. Ikke minst fordi Nygaardsvold-regjeringen fra London m.fl. steder, viglet til dumme forgåelser mot Nasjonal Samling, og okkupanten, noe som ga seg utslag i hardere tider for folk flest. Ikke minst forsyningsmessig. Det het seg jo at tyskerne spiste opp all maten vår! Sannheten var jo, iflg. senere fylkesmann Schei, som under krigen var svært sentral i forsyningshenseende, at: tyskerne tilførte Norge 2/3 av vårt behov for mat. Det kan passe godt med det kjente, at Norge var 1/3 selvforsynt med matvarer i *fredstid*. Og mange husket, at under den 1. verdenskrig, da Norge ikke var okkupert, var vår matforsynings-situasjon mye verre. Ja, helt prekær til tider. Fordi vi hadde det vanskelig nok som vi hadde det, var det en uforsvarlig og skremmende propaganda som ble satt ut i livet av dem som kom velfødde hjem fra London i 1945. Det var bare Kongen som kom *mager* hjem... Nei, det var en meningsløshet å oppfordre til å forverre sin egen situasjon. Akkurat i denne saken var det nok ikke så helt «unyttig» at NS-folk var tilstede, og på den måten la en demper på at altfor mange tåpeligheter ble begått. Og fristelsene til å tjene («børse») på livsviktige varer ble utvilsomt en god del redusert, og førte til at det ble litt å leve av til de aller fleste. Ja, dét tror jeg var «overløpernes» fortjeneste, som hadde «tatt en midlertidig forsikring» ved å tjene Nasjonal Samling i en *oppdragstid*, som var knyttet til okkupasjonen av landet.

I en ettertid er etterpåklokskapen fremtredende, og denne ga seg så sandelig tilkjenne ved å finne *syndebukkene* for at Norge ble okkupert, og kom så noenlunde helskinnet gjennom de fem okkupasjonsårene. Jo, man fant dem behendig, ved å la alle Nasjonal Samlings folk få stå tilrette — uten en eneste formildende omstendighet —, og dessuten ofret *venstresiden* av før- og krigstidspolitikere i inn- og utland (mest de sistel!) utenriksminister Halvdan Koht. Det er forsmedelig å tenke på, nå vel 40 år etterpå, at de mange *landsvikere* som satt i stortinget og regjeringen 1939/40, gikk skadeløse ut av sine forsømmelser. Hva disse ble skyld i av sorg, lidelser og savn kan ikke skrives med noe passende tall, eller dekkende ord. Derfor gror heller ikke sårene etter deres adferd! De er fortsatt åpne hos dem som lever i 1983, og vil leve hos de

slakter som kommer etter. De unge begynner å spørre hva som foresegikk dengang da hetseten var på det verste, og hvorfor folk — endog i dag — kan være så «rare» når granner møtes...

Det er vanskelig å fatte seg i korthet. Minner og tanker strømmer på. Man leser okkupasjons-historien, ser fordømmelsen av renegater, (overløpere) og stripete m.v. *uten* å kunne ta til gjennmæle mot uriktigheten i fremstillingene, uten å bli spurt som «part i saken»: — var det slik? Hvilke motiver hadde du for å stille deg til Nasjonal Samlings disposisjon? Trodde du det var noe å vinne på det, kort- eller langsiktig? Svarene tror jeg vil bli nokså entydige hva angår egen vinning. Norge var vårt alles fedreland, og det var for dette vi deltok også på vår måte. Vi måtte se til å komme med «på den rette sida», enten den nå til slutt ble den ene eller den andre. Utgangen av okkupasjonen var ikke klar i 1940-1941-942 eller 1943! Ikke engang i 1944!! For, Halvdan Koht, som var i Amerika på den tid sier et sted: «— Eg hadde ikke von um å koma heim meir, å få sjå landet att...» Helt til slutten av 1944 «såg han det heilt vonlaust med nokon alliert siger! Ja, hva skulle så andre tro? Som var midt oppe i det. De fleste av oss betalte en stakkars premie i Forsikringsselskapet NORGE, som Nasjonal Samling sto for opprettelsen av. At det ikke ble noen *bonus*, men tvertom straffepremier med tilbakevirkende kraft åpnet fredens og frihetens Norge med...

Vi hadde for en tid siden «SOLKORS-serien». Jeg skal ikke kommentere denne her og nå. Men, ettersom nå den ene etter den andre av yngre historikere tar fatt på okkupasjons-historie som «interessante greier», skulle jeg nok helhjertet utfordre den siste av disse: ØYSTEIN SØRENSEN til å lage et motstykke til alt som er skrevet til dato. Magne Skodvins «sagskrivning» synes mere og mere å falle utenfor. Bjørn Bjørnsen er vel den som er i ferd med å nærme seg det korrekte, og derfor er det *han* som blir sitert når krigshistorie skal nevnes. (Se f.eks. professor Sigmund Skard's bok om svigerfaren Halvdan Koht! Jeg synes dét forteller noe). Nå vet jeg ikke hvor Øystein Sørensen «står», men som historiker skal han vel være objektiv og finne frem til sannheten! Dit er det ennå langt. I alle fall når det gjelder de «alminnelige» i Nasjonal Samling, dem som deltok i hverdagens strid for å komme gjennom okkupasjons-årene. Men, det finnes jo en stor gruppe som *måtte ta* upopulære avgjørelser. Disse har heller ikke sin(e) talsmenn. Koht (historike-

ren) sa en gang til meg: — Det er fyrst om 50 år den sanne historia vert skriven! Og nå er tiden inn til å komme med denne! Han sa disse ordene i 1954, og han tilføyde: — når dei store arkiva vert opna, til dømes o.s.b.

Jeg har lyst til å be Instituttet for norsk okkupasjonsforskning (INO) å ta kontakt med Sørensen. Det er vel ikke skadelig, og heller ikke straffbart? Mye tyder på at Sørensen er interessert i et område der han har utrolig mye å hente i INO-kretser, dersom han er interessert i «den sanne historie».

Sørensen: Ta ellers turer ut i bygdene og snakk med folk som var med. *Da* blir du overrasket, forbauset, og også rystet!

NR. 1 - 1984

FOLK og LAND

27/1. 1984 W.S. Gulle.